

“چۈن خۇمان بناسىن؟”

ناساندنى كىتېب؛ “دىۋى تارىكى ھۇگرانى ۋوناكى”

قەرەنى قادرى - - - -

چۈن خۇمان بناسىن؟ چى بىكەين بۇ ئەۋەى بتوانىن بۇ ناۋ جىھانى دەرۋونى خۇمان بىگەرپىنەۋ؟” چى بىكەين باش و باشتىر بىن؟ ھەرۋەھا چۈن بتوانىن بەھىز بىن و ... دەيان باس، پرس و خالى گرىنگى تر لەو بواردە، كە نووسەر “دىۋى فۇرد” لە كىتېبى “دىۋى تارىكى ھۇگرانى ۋوناكى” (The Dark Side of the Light Chasers) زۇر ۋەستايانە باسيان لىۋە دەكات و ھەۋل دەدات و يارمەتيمان دەدات تا دىۋە شاراۋەكانى دەرۋونمان بىنين.

لە ناۋەرەستى كىتېبى “دىۋى تارىكى ھۇگرانى ۋوناكى” دا، پرستەيەك روۋبەرۋوت دەبىتەۋە و زەينت داگىر دەكات: “ئىمە ۋاى بۇ دەچىن كە بەرانبەر دۇنيا توۋرەين و بۇ بەدبەينانى ئاۋاتەكانمان دەمانەۋى جىهان بىگۈرىن، بەلام ئەۋە ئىمەين كە پىۋىستمان بە گۇرپانكارى و ۋەرچەرخانە.” رىك لىرەدا خاتوۋ “دىۋى فۇرد” فىرمان دەكات كە چۈن ئاۋرپىك لە خۇمان، دەرۋون و رابردوۋى خۇمان بەدبەينەۋە؛ ۋاتە فىرمان دەكات كە بەھىز بىن. ئەم پرستەيەى خاتوۋ دىۋى، منى بۇ بۇچۈنە گرىنگەكەى لىف نىكۇلايىفچ تۇلستوى (۱۸۲۸-۱۹۱۰) گەراندەۋە كە دەلىت: “ھەموۋ لە فكىرى ئەۋەدان كە مروڤ بىگۈرىن، بەلام بەداخەۋە ھىچ كەس لە فكىرى ئەۋەدا نىبە خۇى بىگۈرىت!” پرسى خاتوۋ “دىۋى فۇرد” ىش لەۋ كىتېبەدا رىك ئەۋەيە، كە چۈن خۇمان بىگۈرىن.

بۇ ئەۋەى خۇمان بناسىن، دەبى بۇ ناۋ ناخى خۇمان شۇر بىنەۋە و گشت لايەنەكانى دەرۋونمان بەخەبەر بىنين و لەگەلىاندا بدوۋىن؛ رىك لىرەدايە كە چەشنىك لە پەيوەندىگرتن لەگەل دەرۋون دىتە كايەۋە.

خاتوۋ “دىۋى فۇرد” لە كىتېبەكەيدا ھەۋل دەدات خوينەر لەگەل نىۋەى تارىكى خۇى كە بە سىبەر ناۋى دەبات، ئاشت بىتتەۋە و، قىۋولې بىكات، چۈنكە ئەۋ لايەنەيش “سىبەر” (لاۋازىيەكان و خراپىيەكان) بەشكىن لە ژيانى تاك. ھەرۋەھا دەلىت: “چۈن دەتوانرى بەبى ناسىنى خراپەكە، باشەكە دەسنىشان بىكەين، يان بەبى ئاشنايتەى لەگەل نەفرەت و بىزارى، عىشق ھەستى پى بىكرى و، يان بەبى ھەستىكرىن بە ترس، ئازايەتى بناسىن؟”

خاتوۋ “دىۋى فۇرد”، ئاۋا پىناسەى “سىبەر” دەكات؛ “سىبەر روخسارى جۇراجۇرى ھەيە: ترسنۇك، تەماح، توۋرەۋتوندى، رىقەلگر، پىس، خۇپەسند، فىلباز، تەمبەل، دەسەلاتخواز، دوژمنكار، ناشرىن، لىنەۋەشاۋە، بىبەھا، عىبىگر، وردىين ...” شك لەۋەدا نىبە كە دەكرىت ئەم لىستە درىژتر بىكرىتەۋە و شتى ترىشى ۋەسەر خەين؛ دوۋروۋى، درۇزنى، ھزرى گەندەل، لوۋتەرز، كەللەرەق، چەقبەستوۋى، تۇلەتەستىن، دلناسكى، تۇران و ...!

ناسىنى خۇمان بۇ ئەۋەيشە كە بتوانىن باشتىر ژيانى خۇمان بەرپۇبەرىن؛ ۋاتە بتوانىن بە شىۋەيەكى باش سەركردايەتى ھەست و ھزرى خۇمان بىكەين تا “تاك” يىكى باشمان لى دروست بىت و رەفتارى خۇمان بە

شیوهیهکی دروست میقات بکهین، که له ئاکامی ئهوهیشدا ژیان ریگ دهخریت.

ههروهها خاتوو “دیپی فورد” پیمان دهلیت که چون ئهه لایهنه خراب و لاوازانهی خومان که له دهروونماندا خویان هشار داوه، قبولیان بکهین و به شیوهیهکی عهقلانی سهکردایهتی دهروونی خومان بکهین و، لانی کهم له دست بهشیک له شهپۆلی کهفوکول و گرژیی دهروونی پرگارمان بیت و بگهینه لیواری ئارامی و بههیزی!

گهشه و پهروهدهکردنی تاکهکهسی، بنهمای کاری خاتوو “دیپی فورد” ه که لهم کتیبهدا به باشی و روونی خوی دهر دهخات، جا بو ئهوهی بگهین بهه گهشه و پهروهدهیه (تاکي بههیز و کراوه)، “دهبی بهلین بدهین، که سهردانیکی قوولی دهروونی خومان بکهین، وهردی بدهینهوه و بهلین بدهین، که بهلینیشمان دا، دهبی جیبهجیی بکهین؛ ئههیه سهرهتای ئالوگۆر.” یان دهلیت: “دهزانم که بو زۆربهی ئیمه قبولکردنی ئهه چهکه زهحمهته، چونکه فیریان کردوین که هیچ کاتیک بابته نیگهتیغهکان لهبارهی خومانهوه نهدرکینین.” بویه دهلیت: “با ریگه بدهین جیهانی دهروونمان خوی دهربخات.” ریگ لهبهه ئهوه خاتوو “دیپی فورد” دهلیت: “ههلهکردن، بهشیکه له مروقبوون.”

بهلی، ههله بهشیکه له ژیانی مروف. “بینجامین فرانکلین” (۱۷۰۶-۱۷۹۰) دهلیت: “مروف، کانگای ههله و لهبیرچوونهوهیه.” ژیانی بی ههله، بوونی نییه. ئهوانهی پیمان وایه که ههله ناکهن، بی شک له دهروههی جغزی ژیاندا دهخولینهوه و تهناهت دهوری کۆسپیش له کۆمهلهگهده دهگیرن و نابنه سهراوه و داهینهری شتی نوئی. ههه لهو بارهیهوه “ئهلبیرت ئهیشتاين” (۱۸۷۹-۱۹۵۵) دهلیت: “ئهگه کهسیک ههست بهوه بکات که ههگیز له ژیانیدا ههلهی نهکردوه، ئهوه بهه مانایهیه که هیچ کاتیک له ژیانیدا به دواي شتیکی نویدا نهگهراوه.”

کاتیک باس له چهمی ئهزموون، پیداچوونهوه، بهخوداچوونهوه، چاکسازی، پاکسازی و پهخه دهکریت، ریگ ئاماژه بهوه دهکات، که زهمان گۆراوه و پیوههکانی دویئی بو ئهمرۆ ولامدهر نین. ئهگه له ژیانی مروفدا ههله نهبا، بی شک ئهزموون، پیداچوونهوه و بهخوداچوونهوه مانایان نهدهبوو. لهبهه ئهوه هیچ حزب، کهسایهتی، سهکرده و سیاسهتوانیک ناتوانیت خوی له دهروههی جغزی ههلهدا ببینیتهوه، چونکه ههله بهشیکه له ژیانی ئهوانیش.

بهلام له پال دیتنی خاله لاوازهکان، “دیپی فورد” باس له دیوی دیکهی “تاک” یش دهکات و ئاماژه بهوه دهدات: “تهک تهنیا ئیشکالییهتی نییه که شتی باش لهبارهی خومانهوه بلین، بهلکوو ئهه کاره زهرووریشه! ئیمه دهبی تواناکان و دیارییهکانمان بناسین. ئیمه دهبی فیڕ بین که بهها بو کارامهیییهکانی خومان قایل بین و پریشان لی بگرین.”

بو گهراوهوه بو ناو ناخی خومان، دهبی بویر بین و بهسهه ترسدا زال بین کاتیک ئامانجمان ئهوه بیت، که ئهژدیهای دهروونمان بهخه بهر بینیان یان ئهوهتا ناخمان بکیلین. “دیپی فورد” دهلیت: “ئهگه ترس بهسهرتاندا زال، دهبی بگهړینهوه بو ناخی خوتان و بویریتان بدۆزنهوه.”

بویه دهلیت: “بو گۆرینی تیروانیمان، دهبی سات به سات به دواي رابردووماندا بگهړین تاکوو لیكدانهوهیهکی وزه بهخش وهربگرین که یارمهتیمان بدات بهرپرسیارهتی بگرینه ئهستۆ.” هونهه و وردیی

خاتوو “دیی” له وهدایه که پیمان نالیټ به پاردووو بژین، به لکوو به ریگهی “لیکدانه وهیه کی ئەقلانیی دەر وون و پرفتارمان” بو ئیستا و داهاتوو بژین و پلانمان بویان هه بیټ، که ئەمهیشیان هه ر بو گه شه و په روه رده کردنی تاک ده گه ریټته وه.

به ر له وهی دهوروبه رمان بگورین، پیویسته هه ر له سه ره تادا له خو مانه وه ده ست پی بکهین و ده ستیک به هه ناو و می شکماندا بیټین. ناکریټ داوای ئالوگور له و جیهانه ناریکه دا بکهین، به لام پلانمان بو ئالوگوری هزریی خو مان نه بیټ!؟

کتیپی “دیوی تاریکی هۆگرانی پرووناکی”، ۲۳۲ لاپه رهیه و کاکه “ته حسین ته ها” یش به وردی و کوردییه کی په وان کورداندوویه تی و، خوینه ر به دوا ی خویدا راده کی شیټ.